

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

УДК 947.7(477.8)

ДУТЧАК
Парасковія Василівна

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА
ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОЧИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ
У 20-30-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ.

+ 23,00.02

07.00.01 — Історія України

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Чернівці — 1997

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії України Прикарпатського університету імені В. Стефаника (м. Івано-Франківськ) Міністерства освіти України.

Науковий керівник - доктор історичних наук, академік АН вищої школи України **Грабовецький Володимир Васильович**, професор, завідувач кафедрою історії України Прикарпатського університету імені В. Стефаника.

Науковий консультант - доктор історії, професор Джордж-Вашингтонського університету (США, Вашингтон) **Марта Богачевська-Хом'як**.

Офіційні опоненти:

- доктор історичних наук, професор кафедри історії України Чернівецького університету імені Ю. Федьковича **Брицький Петро Павлович**;

- кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та гуманітарних наук Буковинської державної медичної академії **Кобиланський Сергій Дмитрович**.

Провідна установа - Ужгородський державний університет, кафедра історії України Міністерства освіти України, м. Ужгород.

Захист відбудеться "21" листопада 1997р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої Ради Д 76.051.03 в Чернівецькому державному університеті ім. Ю. Федьковича за адресою: 274000, м. Чернівці, вул Кафедральна, 2 (14 корпус).

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Чернівецького державного університету (274000, м. Чернівці, вул. Лесі Українки, 23).

Автореферат розісланий "21" неовтня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченї Ради

Жалоба І. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Одним з важливих завдань української історичної науки є з'ясування місця організованого українського жіноцтва в українській історії.

На жаль проблема розвитку національного жіночого руху не стала об'єктом спеціального історичного дослідження, багато десятиріч залишалась осторонь української історичної думки.

У час українського відродження дослідження одного з аспектів українського жіночого руху - культурно-просвітницької діяльності українських жіночих організацій 20-30-х років ХХ століття, зокрема західноукраїнських, стає все більш актуальним.

Актуальність дослідження в тому, що:

- без дослідження діяльності, становлення і розвитку національних жіночих організацій, картина минулого та сучасного громадсько-політичного життя в західних областях України буде неповною;

- ознайомлення з організаційною діяльністю українських жіночих організацій в період польської окупації Західної України дозволить з'ясувати форми їх сприяння розвитку повсякденної, систематичної і творчої праці організованого жіноцтва:

- вивчення досвіду діяльності національних жіночих організацій дозволить визначити характер і місце опікунсько-самопомогового характеру просвітницької і культурно-громадської діяльності в українському національно-визвольному русі та в цілому суть українського жіночого руху 20-30-х років;

- важливість розгляду даної проблеми обумовлена ще й тим, що культурно-просвітницька діяльність українського організованого жіноцтва у зазначений період значно прискорила ріст національно-політичної свідомості жінки, яка здобула собі новий статус - статус визнання її особистості та вагомій ролі серед українства;

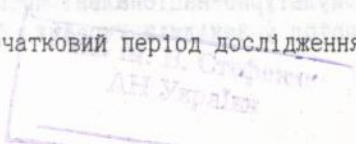
- в умовах сучасних українських державотворчих процесів не втрачає значення дослідження вкладу жіноцтва у боротьбу українців проти колонізації та за розвиток всіх ланок національної освіти;

- відсутність глибоких аналітичних досліджень діяльності організованого жіноцтва міжвоєнного періоду спонукає дослідника зробити спробу заповнити цю прогалину в українській історіографії.

Таким чином, актуальність проблеми, її науково-теоретична і практична значущість зумовили вибір теми дисертації.

Ступінь наукової розробки проблеми. Історіографію досліджень культурно-просвітницької діяльності українських жіночих організацій в Західній Україні 20-30-х років можна умовно поділити на 4 основних періоди.

1. 1920-ті - 1930-ті роки - початковий період дослідження. Він

характеризується появою аналітичних праць керівників та активістів жіночих організацій. У статтях М.Бачинської-Донцової, Л.Горбач, В.Завадської, М.Рудницької помітні спроби узагальнити досвід роботи жіночих організацій і висвітлити різні форми культурно-просвітницької діяльності. Статті О.Дучимінської, О.Кисілевської, С.Кабаровської поширювали національно-просвітницькі ідеї, значення власної преси для розвитку жіночих організацій, сприяли утвердженню особистості жінки в суспільстві. У працях С.Русової, К.Малицької звертається увага на провідну роль жінки у розвитку особистості дитини та в організації дошкільних закладів тощо.

В кінці 30-х років український жіночий рух попадає в поле зору окремих польських авторів, серед яких, зокрема С.Мікуловска намагається нав'язати думку про несправедливі антипольські настрої серед українського жіноцтва 20-30-х років.

2. 1950-ті роки. В цей період дослідженням проблеми розвитку українського жіночого руху, діяльності окремих національних організацій в Західній Україні займається жіноцтво української діаспори, зокрема Ірина Павликовська. Проте її, як і роботи названих авторів, носять публіцистичний характер.

У висвітленні проблеми історії жіночого руху в Галичині вагомою є праця Ірени Книш "Смолоскип у темряві", що є першим науковим дослідженням в історіографії української діаспори про піонерку українського жіночого руху в Галичині Наталію Озаркевич-Кобринську.

3. Друга половина 1980-х років. Цей період важливий тим, що коло дослідників поповнюється новими авторами як в українській діаспорі, так і в радянській Україні. У 1988 р. в Едмонтоні видана англійською мовою монографія Марти Богачевської-Хом"як. Її праця є першим цілісним науковим дослідженням численних сторінок історії українського жіночого руху від створення першої світської жіночої організації у 1884 році до Другої світової війни в усіх розірваних частинах України.

В часи панування тоталітарного режиму українська радянська історіографія замовчувала питання розвитку українського жіночого руху, оскільки він констатувався як націоналістичний. Тому радянська історіографія представлена єдиним науковим дослідженням проблем українського жіночого руху кінця ХІХ-початку ХХ ст. - кандидатською дисертацією Оксани Рибак. У працях узагальнюючого характеру жіноцтво згадувалось опосередковано - у зв'язку з іншими об'єктами дослідження.

4. 1990-ті роки - період становлення нової національної історіографії. На цьому етапі українського державотворення переосмислюються культурно-національні процеси, які відбувались в дорадянський період у Західній Україні. Показовим у цьому відношенні є ви-

дана в Україні у 1993 р. книжка М. Богачевської-Хом'як "Дума України - жіночого роду", що написана на основі її згаданої монографії, яка перевидана у 1995 р. в Україні.

У 1996 р. захищена кандидатська дисертація В. А. Передирій. Її джерелознавча праця сприятиме дослідженню багатьох аспектів українського жіночого руху.

Близькі до нашого дослідження матеріали побіжно відображено у монографіях М. Кугутяка, Б. Стуларика та інших авторів, що появилися на сучасному етапі української історії. Публікуються статті, проводяться наукові конференції, які висвітлюють питання участі українського жіноцтва у різних сферах громадського життя держави.

Таким чином, появляється можливість ознайомлення з окремими аспектами історії українського жіночого руху і водночас простежується зацікавлення науковців у глибокому дослідженні цієї проблеми.

Однак, не дивлячись на певні досягнення, незначне коло дослідників (М. Богачевська-Хом'як, О. Рибак, В. Передирій) деякою мірою науково розглянули і проаналізували у багатьох аспектах розвиток українського жіночого руху в Західній Україні у 20-30-х роках ХХ століття. Проте в згаданих дослідженнях не знайшли достатнього висвітлення генезис українських жіночих організацій у Східній Галичині, організаційні форми їх діяльності, опікунсько-просвітницька і культурно-громадська діяльність українського організованого жіноцтва та вклад жіночих організацій у захист і розвиток національної освіти вказаного періоду. Цим продиктована необхідність створення комплексного дослідження, присвяченого даній проблемі.

Для повнішого дослідження визначеної теми основну інформацію і матеріали необхідно шукати в першоджерелах.

Основну джерельну базу дослідження складають опубліковані і неопубліковані джерела та архівні документи, пов'язані з діяльністю українського жіноцтва в Західній Україні. Перш за все це архівні документи Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, де у фондах Центрального українського національного товариства "Союз українок" (ф. 319, 319с, 319т) зберігаються циркуляри та розпорядження Міністерства внутрішніх справ Польщі і Львівського, Станіславського, Тернопільського воєводських урядів, що стосуються цієї організації, її філіалів; статuti, матеріали з'їздів, конференцій, зборів, засідань як "Союзу українок", так і організацій, товариств, установ, з якими ця організація співпрацювала; тексти виступів українських послів М. Рудницької та О. Кисілевської у польському сеймі і сенаті та на міжнародній арені.

Певна кількість документів, що стосуються захисту української громадськості національної освіти від насильницької полонізації

міститься у фонді Кураторії Львівського шкільного округу (ф. 179). З'ясуванню багатьох аспектів діяльності, співпраці товариств з питань опіки над дітьми сприяли звіти, протоколи зборів фонду Українського крайового товариства "Охорони дітей і опіки над молоддю" (ф. 321).

Велика кількість документів, що мають важливе значення для розкриття досліджуваної проблеми, міститься у фондах Державного обласного архіву Львівської області. В багатьох з них зберігаються документи жіночих організацій, діяльність яких поширюється на терени всієї Західної України, зокрема у фондах 1, 2, 7, 110. Тут же містяться і матеріали діяльності жіночих секцій товариств "Просвіти", "Рідної школи", які взаємодоповнюють фонди жіночих організацій.

Важливе значення для розуміння ролі освічених жінок у піднесенні національної свідомості, культурно-освітнього рівня української громадськості, утвердження особистості жінки в суспільстві та взаємозв'язків з міжнародними жіночими організаціями відіграють змістовні матеріали фонду "Товариства жінок з вищою освітою" (ф. 119) та матеріали різносторонньої діяльності секції студенток, що містяться у фонді "Товариства прихильників освіти у Львові" (ф. 294).

Деяке значення для висвітлення проблеми мають скупі фонди Державного архіву Івано-Франківської області. Матеріали фонду Станіславського відділення "Союзу українок" (ф. 163 с/373) у поєднанні з фондом Станіславського воєводського староства державної поліції (ф. 68) та фондами Тлумацької шкільної повітової ради (ф. 272), Коломийського повітового союзу гуртків "Рідна школа" (ф. 592), Коломийського окружного відділу товариства "Сільський господар" (ф. 593) сприяли більш повному висвітленню питання взаємовідносин "Союзу українок" з жіночими секціями інших товариств, організації просвітницьких курсів, подій громадського життя українства тощо.

Велику цінність для дослідження склали щорічні календарі-альманахи "Жіночої долі", де в публікаціях учасників жіночого руху досліджуваного періоду відображалась нелегка боротьба української жінки за утвердження своєї особистості в суспільстві.

Важливу групу опублікованих джерел з досліджуваної проблеми становлять спогади безпосередніх учасників жіночого руху 20-30-х років.

Найбільш поширеним опублікованим джерелом, з якого почерпнуто для дослідження переважну кількість фактичного матеріалу, є західноукраїнська преса 20-30-х років і перш за все жіноча, що стала одним з вагомих першоджерел, на яку опиралася автор у своїх дослідженнях.

Хронологічні рамки дослідження. Український жіночий рух в цілому охоплює період з початку виникнення першої світської української жіночої організації в Галичині у 1884 р. "Товариства руських женщин" у Станіславі і діє до 1939р. - початку Другої світової війни і фак-

тичного припинення діяльності українських жіночих організацій на теренах Західної України. Але перший етап жіночого руху (80-і роки XIX ст. - початок XX ст.) не є завданням досліджуваної проблеми. У роботі він подається тільки у загальних рисах, як історичний екскурс до витоків організованого жіночого руху.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1919-1939 рр., тобто період фактичної окупації Західної України польською державою.

Об'єктом дослідження є український жіночий рух у Західній Україні в 20-30-х роках XX століття.

Предметом дослідження виступає розвиток українських жіночих організацій, їх опікунсько-просвітницька діяльність у громадському житті та вклад у захист і розвиток національної освіти.

Автор залишає за собою право вивести за рамки даної наукової роботи мистецьку та літературну діяльність жіноцтва, які потребують окремого дослідження.

Мета дослідження. Виходячи з актуальності, ступеня наукової розробки теми, автор ставить своєю метою дослідити один з напрямків українського жіночого руху - культурно-просвітницьку діяльність некомуністичного спрямування українських жіночих організацій у 20-30-х роках XX століття, обмежившись регіоном Львівського, Станіславського, Тернопільського воєводств, що існували на той час в Західній Україні.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення таких конкретних завдань:

- з'ясувати об'єктивні передумови і фактори, що сприяли зародженню українського жіночого руху в Галичині та становленню різних за сферою діяльності типів жіночих організацій у 20-30-х роках XX ст.;
- проаналізувати організаційні форми культурно-просвітницької діяльності жіноцтва, які сприяли розвитку його громадської активності у досліджуваній період;
- дослідити суть опікунсько-самопомогового характеру просвітницької і культурно-громадської діяльності жіноцтва на різних ділянках громадського життя;
- охарактеризувати форми співпраці організованого жіноцтва з товариством "Просвіта" та іншими організаціями у розвитку культурно-просвітницької діяльності жінок;
- показати організаційне та культурно-просвітне значення жіночої преси у піднесенні національної свідомості жіноцтва;
- прослідкувати участь жіночих організацій у протиалкогольній боротьбі української громадськості та охороні здоров'я жінки;
- показати вклад українського галицького жіноцтва у захист і розвиток всіх ланок системи національної освіти, особливо дошкілля.;
- зробити висновки і сформулювати позиції щодо дальшого розвит-

ку культурно-просвітницької діяльності українських жіночих організацій в сучасних умовах.

Методологія. При дослідженні проблеми автором застосовувався принцип об'єктивності та історизму з доказом закономірності появи українського жіночого руху в Західній Україні і дослідження діяльності жіночих організацій через призму конкретно-історичних умов суспільного життя. У роботі використовувались проблемний, хронологічний, ретроспективний методи.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що:

- в дисертації вперше зроблена спроба комплексного дослідження та аналізу одного з багатьох не досліджених українською історіографією напрямків українського жіночого руху - культурно-просвітницької діяльності жіночих організацій в Західній Україні;

- у науковий обіг ведено широке коло фактичного матеріалу, насамперед архівних документів діяльності жіночих організацій, що раніше знаходилися у спецховах і взагалі не використовувались, та які свідчать про формування об'єктивних факторів неминучості розвитку українського жіночого руху;

- розкрито механізм взаємозв'язків як між жіночими організаціями, так і з іншими українськими товариствами та організаціями;

- вперше на арену суспільного життя Західної України виводяться численні організації сільського українського жіноцтва;

- вперше у даній роботі у зв'язку з культурно-просвітницькою діяльністю розглянута вихідна ланка системи національної освіти - історія розвитку дошкілля;

- висвітлюються форми пом'якшення гостроти проблеми бідності і неписьменності, які в умовах колонізації національної освіти і економічної кризи в Західній Україні мали велике значення;

- у дисертації визначено місце освіченого організованого жіноцтва у піднесенні культурно-просвітнього рівня, національної свідомості та утвердження особистості української жінки в суспільстві;

- дослідження попередньо показує, що організоване галицьке жіноцтво міжвоєнного періоду, наголошуючи на автономії індивідууму жінки, виробило свою політичну незалежність і не стало придатками політичних партій, дотримуючись у своїй повсякденній діяльності національно-демократичної ідеології, оскільки робило те, що потрібно українському народові (однак політична діяльність жіноцтва, як і багато інших проблем розвитку українського жіночого руху, чекає свого дослідника).

Теоретичне і практичне значення дослідження:

- вивчення історії діяльності українських жіночих організацій збагатить історію України. Найновіші дані про культурно-прос-

вітницьку діяльність жіноцтва настановити науковців на дослідження інших напрямків українського жіночого руху:

- зібраний матеріал, результати дослідження, зроблені висновки можуть бути використані для введення їх у лекційні курси з історії України та культурології як у вищих навчальних закладах, так і для громадськості;

- дослідження може націлити науковців на висвітлення культурно-просвітницької діяльності організованого жіноцтва в інших регіонах України і таким чином зібраний матеріал, результати дослідження можуть бути використані для написання узагальнюючих праць з історії національно-культурних рухів в Україні;

- дане дослідження дасть можливість керівникам новостворених товариств і організацій опертися на досвід, який мали жіночі організації і використати його у якійсь мірі у роботі на сучасному етапі;

- дослідження даної проблеми допоможе сучаснику проінтуйтися традиціями боротьби наших предків за високий рівень української духовної культури та освіти як необхідної умови для зміцнення державної і національної самосвідомості.

Достовірність результатів дослідження забезпечується опорою на провідні методологічні положення; використанням великого за обсягом і різноманітного дослідницького матеріалу; застосуванням комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету, меті і завданням дослідження.

Особистий внесок автора визначається самостійним вивченням проблеми, класифікацією українських жіночих організацій за типами їх діяльності, обґрунтуванням та аналізом виявлених автором досі не досліджених форм і методів культурно-просвітницької діяльності жіноцтва 20-30-х років, а також тим, що в дисертації вперше:

- зроблена спроба осмислити місце і роль жіночих організацій у формуванні і утвердженні особистості української жінки в суспільстві;

- введено до наукового обігу коло раніше не визначених термінів та понять, що характеризують культурно-просвітницьку діяльність організованого жіноцтва.

Основні положення дисертації, що виносяться на захист:

- започаткована Наталією Озаркевич-Кобринською перша світська жіноча організація у Станіславі /1884 р./, дала поштовх до об'єднання українського жіноцтва в організації. Під кінець Австро-Угорської імперії на теренах Галичини організованим жіноцвом було закладено міцні підвалини для подальшого їх розвитку. У 20-30-х роках різні типи жіночих організацій, заохочені ефективними організаційними формами культурно-просвітницької діяльності, тісно співпрацювали і доповнювали одна одну, давали можливість жіноцтву шляхом обміну досвідом роботи самостійно знаходити шляхи підготовки різних їх верств

до особистої участі в політичному, громадсько-економічному, культурно-просвітньому житті суспільства;

- роль жінок зростала в опікунсько-просвітницькому та культурно-громадському житті в конкретних історичних умовах. В залежності від потреб суспільства та вимог часу, жіночі організації видозмінюють та вдосконалюють форми своєї культурно-просвітницької діяльності і співпраці з товариством "Просвіта" та іншими українськими організаціями. Різноманітність форм опікунсько-благодійної діяльності жіночих організацій з найбільш обездоленими верствами жіноцтва поступово набуває опікунсько-самопомогового характеру, консолідує сили українок, підносить їх національну свідомість, творить жінку-особистість, патріотку, з вільним мисленням. Цьому сприяла також жіноча преса, агітаційна робота передового жіноцтва по селах та інші чинники організованого жіноцтва;

- організоване жіноцтво, яке свідомо боролось проти асиміляційної політики польського уряду та захищало своїх дітей від полонізації, активно включилося в 20-30-х роках у рух на захист і розвиток національної освіти в Західній Україні. До цієї мети воно йшло шляхом створення й розвитку різних типів дошкільця, особливо дитячих садків, початкового та середнього шкільництва, підтримки вищої і фахової жіночої освіти. Це спонукало жінок якнайширше об'єднуватись в організації, гартувало їх національно-політичну свідомість.

Апробація дослідження. Основні положення і висновки дисертації доповідалися автором на 5 міжнародних і 3 Всеукраїнських наукових конференціях. Результати дослідження відбиті в 10 наукових публікаціях. Дисертація обговорювалась на кафедрах історії України Прикарпатського університету ім.В.Стефаніка та Чернівецького університету ім.Ю.Федьковича.

Значну допомогу у підборі матеріалу і науковому оформленні дисертації надали консультації професора Джордж-Вашингтонського університету Марти Богачевської-Хом"як.

Структура дисертації визначається змістом проблеми і відповідає меті та завданням дослідження, списку використаних джерел і літератури (249 найменувань), які визначили проблемно-хронологічну послідовність викладу матеріалу. Дисертація в обсязі 181 сторінки складається із вступу, трьох розділів, висновків; в яких викладається їх зміст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ.

У **вступі** обгрунтовано вибір теми дослідження, її актуальність, хронологічні рамки, визначено об'єкт, предмет дослідження, мету і завдання роботи, ступінь наукової розробки проблеми, дже-

рельну базу дисертації, представлена апробація роботи, розкрита наукова новизна та практичне значення дослідження.

У першому розділі "Зародження і розвиток українських жіночих організацій у Східній Галичині та організаційні форми їх діяльності у 20-30-і роки ХХ століття" на фоні національно-політичних і соціально-економічних умов, що склалися в Галичині останньої чверті ХІХ ст., досліджується шлях від зародження ідеї українського жіночого руху до його організаційного оформлення в різні типи українських жіночих організацій в 20-30-х роках ХХ ст.

Аналізуються об'єктивні передумови, що сприяли зародженню і розвитку українського жіночого руху на цій території. Наголошується, що в умовах національно-політичного безправ'я українців проблему національного визволення з 60-х років ХІХ ст. бере у свої руки суспільно-політичний рух "народовців" або "українофілів", які будили національну свідомість, залучали прогресивне жіноцтво західноукраїнських земель до культурно-просвітницької праці серед народу.

У роботі показаний вплив галицьких радикалів І.Франка, М.Павлика, О.Терлецького та студентів віденської "СІЧІ" на організацію освітньої і організаційної діяльності серед жіноцтва Галичини. В результаті, 8 грудня 1884 р. у Станіславі під керівництвом Наталії Озаркевич-Кобринської було засновано перше світське жіноче товариство в Галичині "Товариство руських женщин", що започаткувало український жіночий рух. У розділі аналізуються видання Н.Кобринської альманаху "Перший вінок" (1887) та альманахів жіночої бібліотеки "Наша доля" (1893, 1895, 1896), в яких розроблялись ідейні основи жіночого руху, аналізувалось соціальне і політичне становище жінки, визначалися її найближчі завдання.

Показано процес зародження в кінці ХІХ - початку ХХ ст. філій "Товариства руських женщин" та інших жіночих національних організацій в Галичині.

Аналізується діяльність галицького жіноцтва, яке напередодні і під час Першої світової війни було тісно пов'язане з національно-визвольним рухом.

У розділі характеризується процес виникнення як самостійних жіночих організацій, так і жіночих осередків при українських національних товариствах Західної України. Автор дисертації згрупувала їх за напрямками діяльності в такі типи: клерикально-філантропійні або благодійні жіночі організації, опікунсько-допомогові, культурно-просвітні, економіко-кооперативні, збірний тип жіночих організацій, політична організація "Дружина княгині Ольги". В роботі дана характеристика всіх типів жіночих організацій. При цьому наголошується, що кожен з таких типів не існував відособлено від інших.

У розділі висвітлено та проаналізовано організаційні форми культурно-просвітницької діяльності жіноцтва: з'їзди, віча, наради, анкети, курси інструкторок-організаторок.

Таким чином, зміст першого розділу дисертації дає можливість зробити висновок, що "Товариство руських женщин" дало початок українському жіночому рухові, який в кінці ХІХ - початку ХХ ст. поширився по всій Галичині. Значна видавнича, фольклорно-етнографічна діяльність, започаткування установ дошкілля, допуск жінок до вищої освіти, участь їх у політичних вічах свідчили, що жінка з хатньої автономії переросла в дійову силу українського суспільства. Українські жіночі організації 20-30-х років ХХ ст., взаємодоповнюючи одна одну, в цілості становили єдиний організм українського жіночого руху.

У другому розділі "Опіка українського жіноцтва у громадському житті" аналізуються зміст і форми опікунсько-просвітницької і культурно-громадської діяльності організованого галицького жіноцтва на різних ділянках громадського життя. В ній між двома світовими війнами поруч з опікунською набирає все більшої ваги опікунсько-самопомігова праця, що особливо проявилася в опіці над вдовами, ма-терями, бідними й безробітними, дівчатами-служницями та іншими вер-ствами населення. Завдяки цьому вдавалося дещо пом'якшувати гостро-ту проблеми бідності й неписьменності, яка панувала в суспільстві.

У розділі всебічно охарактеризовано форми співпраці жіночих ор-ганізацій з товариством "Просвіта" та іншими українськими націо-нальними товариствами у розвитку культурно-просвітницької діяльності жінок. Незважаючи на короткочасні окремі незгоди, ця співпраця не тільки допомагала жінці долати неписьменність, а й зробила крок до активної громадської діяльності жінки-інтелігентки, сприяла грома-дянській зрілості української жінки, особливо селянки, та навчила її відстоювати свої громадянські права.

У цьому напрямі діяла і жіноча преса, роль якої в розділі аргу-ментовано показано. Особливо підкреслено значення, поряд з іншими виданнями, "Жіночої долі" та інших часописів, які видавала у Коломії громадська і політична діячка, письменниця Олена Кисілевська.

У роботі прослідкована і всебічно проаналізована участь жіно-чих організацій в протиалкогольній боротьбі української громад-ськості та охороні здоров'я жінки. Значна увага приділяється харак-теристичі визначної постаті жіночого руху, письменниці, практикуючо-му лікарю Софії Парфанович, яка чітко вирізнялася у цій культур-но-громадській ділянці роботи і показувала приклад для наслідування. У роботі проаналізовано конкретні завдання жіночих організацій в га-лузі охорони здоров'я жінки та шляхи їх реалізації.

Культурно-просвітницька діяльність жіноцтва в галузі охорони здоров'я мала позитивний вплив на творення нової жінки, яка пододала стереотип погляду на чоловіка, як на красеня і свого повелителя, та сприяла становленню жінки як особистості.

У розділі показано процес зародження та розвитку з початку 20-х років таких громадських інституцій як "Материнські поради", що послужили добрим прикладом для створення в 1939 р. у Львові "Передшлюбної ради".

Таким чином, зміст другого розділу дозволяє зробити висновок, що в умовах післявоєнної руйнації в селах і містах Західної України активізується просвітницька й культурно-громадська діяльність українського жіноцтва. Посилляється його національно-патріотичний вплив на галицьке українство. Поєднання опікунської з просвітницькою і культурно-громадською діяльністю дозволило організованому жіноцтву підносити культурно-освітній рівень галичанок, сприяло розвитку їх національно-духовної і фізичної культури, розвивало потребу виховувати своїх дітей в дусі відданості українській національній ідеї.

У третьому розділі дисертації "Вклад жіночих організацій у захист і розвиток національної освіти" характеризується процес захисту жіночими організаціями від асиміляції польськими властями національної освіти та вклад українських жіночих організацій в її розвиток.

У розділі аналізуються пошуки оптимізації форм діяльності жіноцтва щодо створення та розвитку дошкілля, як вихідної ланки в системі безперервної освіти і виховання особистості.

Ідея створення дошкільних закладів, вперше піднесена і обгрунтована Наталією Озаркевич-Кобринською в 1891 році, у 20-30-х роках ХХ століття продовжує розвиватись. У міжвоєнний період склалися такі типи українських національних закладів громадської опіки над дошкільнятами, як захоронки, дитячі садки та дитячі ясла.

З середини 20-х років справа дошкільного виховання виходить на широку арену найбільших форумів жіночої громадськості.

У розділі аналізуються форми підготовки вихователів дошкілля, взаємовплив системи ефективних форм агітації організованим жіноцтвом за розвиток дошкільних закладів та залучення жінок-матерів до громадської роботи в жіночих організаціях.

Байдужість та нетерпимість Польської держави до розвитку українського дошкілля, українського національного духу в ньому та наявність фактів залякування вихователів змусили українське жіноцтво обороняти його на державному рівні, чому сприяла сенаторка О.Кисілевська. Особливо зазнавало перешкод створення нових та вже діючі дошкільні заклади в часи пацифікації 1930 року, що був роком випробувань для національно свідомого жіноцтва, яке у 30-ті роки з

подвійною енергією створює дошкільні заклади.

Однак до захоронок, на відміну від дитячих садків, увага жіночих організацій з другої половини 20-х, а особливо у 30-ті роки значно послабла. Це було зв'язано з труднощами в будівництві приміщень для цих круглорічних дитячих закладів та з виникненням все більшого числа дитячих садків, якими жіноцтво опікувалося.

Виховна робота у дошкільних закладах спрямовувалась у релігійному і патріотичному дусі, де особливу роль відводилось жінці-матері.

Використовуючи ідеї національного виховання, вихователям у кінці 30-х років все-таки вдалося формувати засади національної самосвідомості у дітей-дошкільнят.

У розділі поряд з дошкільням проаналізовано розвиток організованим жіноцтвом й літніх оздоровчо-виховних закладів.

Українські жіночі організації у 20-30-х роках були надійними захисниками від ополячення українського шкільництва, мови й всієї культурно-освітньої спадщини українського народу на окупованій території Західної України. У розділі проаналізована робота організованого жіноцтва після затвердження 31 липня 1924 р. польським сеймом одного з найреакційніших законів Речі Посполитої в історії польсько-українських відносин - закону, запропонованого міністром освіти С. Грабським, про утравкізацію (двомовність) навчання в українських школах, що передбачало приховану поступову ліквідацію української освіти.

Жіночі організації, співпрацюючи з "Рідною школою", яка у 1926р. налічувала 255 жіночих гуртків, стали основною рушійною силою української громадськості у боротьбі за національне шкільництво. Ініціатором серед організованого жіноцтва щодо захисту і розвитку національного шкільництва був "Союз українок".

Завдяки активній участі жіноцтва в організації плебісцитових шкільних акцій, польському урядові не вдалося повністю знищити українську національну освіту в краї.

У розділі проаналізовано процес витіснення польськими властями українських вчителів, особливо жінок-вчителів з державних українських шкіл і вишукування жіночими організаціями шляхів їх підтримки та залучення до вчительської роботи в приватних школах "Рідної школи", культурно-просвітницької діяльності в жіночих гуртках у селах. Наводяться приклади захисту галицьким жіноцтвом українського шкільництва та культурно-освітніх прав українського народу як на урядовому (О. Кисілевська, 1929), так і на міжнародному рівні (О. Федак-Шепарович, конгрес "Міжнародного жіночого союзу за рівні права жінки" /СУФРАЖ/ в Парижі, 1926; М. Рудницька, конгрес СУФРАЖу в Берліні, 1929).

У міжвоєнний період організоване жіноцтво все більше перекону-

ється, що тільки освічена жінка здатна піднести національну свідомість, культуру широких верств та вести їх за собою. У розділі показано урізноманітнені форми допомоги жіночих організацій бідним студенткам, яка координувалась "Товариством прихильників освіти у Львові".

У першій половині 20-х років передове жіноцтво ставить перед собою завдання створення приватного фахового жіночого шкільництва та досягає тут певних успіхів. Однак, в умовах чіткого дотримання курсу польського уряду на повну асиміляцію українського населення, відкритого насадження польської культури, придушення всяких проявів культурно-духовного життя українців та матеріальної скрути, в якій були самі жіночі організації, до кінця 30-х років фахова освіта жіноцтва залишалась, в основному, на рівні фахових жіночих курсів.

В цілому, зміст цього розділу дає можливість зробити висновок, що, незважаючи на гальмування польськими властями розвитку національної освіти, українське галицьке жіноцтво проявило себе серйозною силою у складному процесі захисту культурно-освітніх прав українського народу на рідній землі. У значній мірі завдяки жіноцтву було зірвано спроби польського уряду ліквідувати національну освіту та асимілювати молодь.

У висновках дисертації підведено основні підсумки дослідження, сформульовано узагальнення, зроблено висновки, подано ряд практичних рекомендацій, які можуть бути використані у діяльності відновлених нині жіночих організацій.

Основне узагальнення полягає в тому, що ідея Наталії Озаркевич-Кобринської піднести національну свідомість та інтелектуалізувати українську жінку шляхом залучення її до культурно-просвітницької діяльності, а також поширення освітніх можливостей, була підхоплена західноукраїнськими жіночими організаціями 20-30-х років ХХ століття. Вони не тільки продемонстрували свою організаційну спроможність втілити цю історично обумовлену ідею в життя, а й допомогли українській жінці утвердитися в суспільстві, як національно-політична свідомою особистістю.

Жіночі організації міжвоєнного періоду у своїй діяльності надавали перевагу раціональним, розумовим першопочаткам над ірраціональними, стихійними. Характер діяльності цих організацій був національно-прагматичний, опікунсько-самопомоговий. Вони зробили чимало для виховання національно та політично свідомої жінки - берегині української спільноти, родини. Разом з тим така жінка усвідомлювала, що українська спільнота буде життєздатною при умові, якщо матиме свою політичну надбудову - упорядковану українську державність.

В ім'я ідеї української самостійної держави жінки створюють і

розвивають свої міцні організації, щоби в умовах польського духовного, політичного та економічного поневолення зберегти національну сутність як свою, так і всього народу. Велике значення у цій справі мало те, що у 20-30-х роках вперше на арену громадсько-політичного життя вийшло організоване селянське жіноцтво.

Жіночі організації у співпраці з іншими українськими товариствами прагнули організаційно впорядкувати життя на всіх його суспільних ділянках, насамперед культури, освіти, охорони здоров'я, розбудовуючи їх неначе державу в державі. Особливість діяльності жіночих організацій полягала в тому, що в них панував пафос самостійності та незалежності від польського уряду, дух творчих пошуків нових форм суспільного життя, які вели в кінцевому підсумку до соборної державної самостійності України.

Основні результати дослідження викладені в таких публікаціях автора:

1. Дутчак П. В. Просвітницька і культурно-громадська діяльність українського жіноцтва в Західній Україні (20-30-і роки XX століття). Науково-історичне дослідження. - Івано-Франківськ, 1996. - 36 с.

2. Дутчак П. В. Українські жіночі організації в Східній Галичині (20-30-і роки XX ст.). Науково-історичне дослідження. - Івано-Франківськ, 1997. - 35 с.

3. Дутчак П. В. Українські жіночі організації Галичини кінця ХІХ- початку ХХ століття та ставлення до них Осипа Маковея // Спащина Осипа Маковея в контексті української ідеї: Матеріали наукової конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження Осипа Маковея. - Івано-Франківськ, 1992 - С. 48-54.

4. Дутчак П. В. З історії діяльності жіночих організацій Гуцульщини в 20-30-х роках ХХ століття // Проблеми Гуцульщини: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції м. Косів, 27-28 травня 1993 р.). - Чернівці, 1993. - С. 85-89.

5. Дутчак П. В. Ольга Кобилянська та український жіночий рух в Галичині // Світ ідей Ольги Кобилянської: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 130-річчю від дня народження Ольги Кобилянської. - Івано-Франківськ, 1993. - С. 25-32.

6. Дутчак П. В. Діяльність українських жіночих організацій у розвитку дошкілля в Західній Україні у 20-30-і роки ХХ століття // Народні традиції, звичаї та обряди - основа національного виховання дітей у дошкільних закладах України: Матеріали міжнародної конференції. - Івано-Франківськ, 1993. - С. 44-46.

7. Дутчак П. В. Участь галицького жіноцтва в національно-визвольних змаганнях (1918-1919 рр.) // Міжнародна наукова конференція, присвячена 75-річчю Західно-Української Народної Республіки 1-3 лис-

топада 1993р.: Матеріали.-Івано-Франківськ, 1993.- С.62-63.

8. Дутчак П.В. Громадська та культурно-просвітницька діяльність жіноцтва Гуцульщини в 20-30-х роках ХХ століття //Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в Незалежній Україні: Матеріали наукової конференції Першого світового конгресу гуцулів в Івано-Франківську 17-18 серпня 1993 року. - Івано-Франківськ, 1994. - С.24-26.

9. Дутчак П.В. Шлях організованого жіноцтва Галичини від ідеї національного освідомлення до боротьби в УПА //Матеріали наукової конференції Всеукраїнського братства вояків УПА: Організація Українських Націоналістів і Українська Повстанська Армія. Історія, уроки, сучасність 16-17 січня 1993р., м.Івано-Франківськ.- Стрий, 1993. - С.96-97.

10. Дутчак П.В. Кооперативний рух українського жіноцтва Західної України у 20-30-х роках ХХ століття. Міжнародний контекст // 1-а міжнародна наукова конференція "Економіка України та світовий досвід" 16-17 вересня 1994 р.: Тези виступів.- Частина П.- Івано-Франківськ, 1994. - С.127-129.

ДУТЧАК Парасковія Василівна. Культурно-просвітницька діяльність українських жіночих організацій в Західній Україні у 20-30-х роках ХХ століття. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01. - Історія України. - Чернівецький державний університет ім.Ю.Федьковича. - Чернівці, 1997.

У дисертації досліджується розвиток українських жіночих організацій, їх опікунсько-просвітницька, культурно-громадська діяльність, а також вклад у захист і розвиток національної освіти. На основі проведених досліджень зроблено узагальнення, висновки і визначено практичні рекомендації.

Ключові слова: жіночі організації, культурно-просвітницька діяльність, національна свідомість, утвердження обистості.

ДУТЧАК Парасковія Васильевна. Культурно-просветительная деятельность украинских женских организаций в Западной Украине в 20-30-е годы XX века. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 - История Украины. - Черновицкий государственный университет им. Ю.Федьковича. - Черновцы, 1997.

В диссертации исследуется развитие украинских женских организаций, их опекуноско-просветительная, культурно-общественная деятельность, а также вклад в защиту и развитие национального образова-

ня. На основаниі проведених досліджень зроблено обобщення, висновки і визначені практичні рекомендації.

Ключевые слова: жіночі організації, культурно-просвітительна діяльність, національне свідомість, утвердження особистості.

Dutchak Parascovia Vasylivna. Cultural-educational activity of the Ukrainian Women Organisations in the West Ukraine in the 20-30 th of the XX century. - Manuscript.

Dissertation for the Candidate's degree in the field of historical sciences, specialization 07.00.01. - History of Ukraine. - Chernovtsy State University named after Y.Fedkovich. - Chernovtsy, 1997.

In the dissertation she investigates the development of the Ukrainian Women's Organisations, their guardian-educational, cultural-social activity, and also the contribution to the protection and development of the national education. Generalisation, conclusion are done on the basis of these investigations, the practical recommendations are defined too.

Key words: women's organisations, cultural-educational activity, national consciousness, personality statement.

СПИСОК ОСНОВНОЇ ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Богачевська М. Дума України - жіночого роду. - К.: Воскресіння, 1993. - 110 С.
- Бойчук Д. Слідами минулого//Альманах Станіславівської Землі.- Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен, 1975. - Ч.1. - С.425-459.
- Б.Р. Українські видавництва і періодичні видання в Коломиї в 1865-1939 рр.//Коломия й Коломийщина.- Філадельфія, 1988.- С.325-334.
- Завадська В. Жіночий рух. - Львів, 1927. - 38 с.
- Кисілевська О. Українська селянка при праці. Поради як вести працю в жіночих секціях У.О.Т. - Краків, 1942. - 104 с.
- Книш І. Смолоскип у темряві. Наталія Кобринська й український жіночий рух. - Вінніпег, 1957. - 302 с.
- Павликовська І. На громадський шлях.- Філадельфія, 1956.- 80 с.
- Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки. - Львів, 1934. - 36 с.
- Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання. - Львів, 1926. - 68 с.
- ✓ Bohachevsky-Chomiak M. Feminists Despite Themselves: Women in Ukrainian Community Life, 1884-1939. - Edmonton, 1988. - 460 s.
- Mikulowska C. "Ukrainski" ruch kobiecy. - Lwow, 1937.- 46 s.

Зам. №47. Підписано до друку 17.10.1997. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 1. Тираж 100 примірників.
Друкарня видавництва "Нова Зоря"
284000, м. Івано-Франківськ, пл. А. Міцкевича, 5

747/120

AB 38.673